

Kronika życia literackiego w PRL 1944

Oprac. Jadwiga Czachowska

Digitalizacja przeprowadzona w ramach zadania „Cyfrowe zasoby dokumentacji literatury polskiej w wolnym dostępie” realizowanego przez Fundację Akademia Humanistyczna w partnerstwie z Instytutem Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk i Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza. Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

1 9 4 4 / 1 9 4 5

opracowała

Jadwiga Czachowska

1944

LIPIEC

21 Wyzwolenie pierwszego miasta polskiego Chełma Lubelskiego przez Armię Radziecką przy udziale I Armii Wojska Polskiego. 1

21 Ustawa Krajowej Rady Narodowej o utworzenie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego "jako tymczasowej władzy wykonawczej dla kierowania walką wyzwolenczą narodu, zdobycia niepodległości i odbudowy państwowości polskiej". (Dziennik Ustaw RP, nr 1 poz. 1.). Przewodniczącym został E. Osóbka-Morawski, wiceprzewodniczącymi A. Witos i W. Wasilewska. W skład Komitetu weszli m. in.: jako kierownik Resortu Oświaty - S. Skrzyszewski, jako kierownik Resortu Kultury i Sztuki - W. Rzymowski, jako kierownik Resortu Informacji i Propagandy - S. Jędrychowski. 2

22 Ogłoszenie Manifestu PKWN w Chełmie Lubelskim. 3

23 Pierwszy numer organu PKWN "Rzeczpospolita". Pismo ukazało się w Chełmie jako pierwszy dziennik na terenach wyzwolonych Polski. Numer tłoczony w Drukarni Polowej zawierał jedynie tekst Manifestu PKWN.

Od nru 2 z 4 VIII "Rzeczpospolita" wychodziła w Lublinie, wydawana nakładem PKWN, a od 2 X - Spółdzielni Wydawniczej "Czytelnik" (zob. poz. 36). Organizatorem i redaktorem pisma był J. Borejsza, a w

skład Komitetu redakcyjnego wchodził: J. Putrament (zastępca redaktora), A. Mikułko (sekretarz redakcji) i E. Werfel. W pracach redakcji uczestniczyli ponadto Z. Bystrzycka, J. Huszcza, M. Żuławski.

Do współpracowników pisma należeli liczni pisarze i publicyści. Na łamach dziennika ukazały się w 1944 wiersze J. Huszczy, K. A. Jaworskiego, J. Minkiewicza, E. Szemplińskiej, A. Ważyka, S. Zakrzewskiej; proza i artykuły J. Borejszy, J. Broniewskiej, Z. Bystrzyckiej, Z. Dróżdź, S. Jędrychowskiego, J. A. Króla, A. Mikułki, J. Putramenta, W. Rzymowskiego, J. Sigalina, R. Werfla; recenzje teatralne J. Minkiewicza. W 1944 wydano 144 numery; nr 100 osiągnął po raz pierwszy nakład 100 tysięcy egzemplarzy.

A. KAMIENSKA: Pierwsze pisma Polski Ludowej. "Rzeczpospolita", "Odrodzenie", "Wieść". "Wieść" 1949 nr 30/31. - J. PUTRAMENT: Trzy pierwsze kroki. "Rzeczposp." 1949 nr 292. - S. ZIEMAK: Niezapomniane dni. (Z dni odrodzenia prasy polskiej). "Prasa pol." 1949 nr 7. s. 11 - 12. - M. ŻUŁAWSKI: Pudełko wspomnień. "Rzeczposp." 1949 nr 292. - A. MIKUŁKO: Narodziny "Rzeczpospolitej" - pierwszego dziennika w Polsce Ludowej. "Exp. wiecz." 1954 nr 184. - A. MIKUŁKO: Pierwsza polska gazeta. "Kamena" 1954 nr 1/3. - E. WERFEL: Jutro wyjdzie gazeta... "Świat" 1954 nr 30. - J. HUSZCZA: W stronę Lublina. "Głos Pracy" 1962 nr 173. - J. PUTRAMENT: Pół wieku. Wojna. ^{uzna} W4wa 1962 s. 277 - 280. 4

- 23 W y z w o l e n i e L u b l i n a, który staje się tymczasową siedzibą władz naczelnych RP. 5
- 27 W y z w o l e n i e B i a ł e g o s t o k u. 6

29 Pierwsza impreza teatralna w Lublinie: Teatr I Armii wystawił montaż literacko-muzyczny pt. Z pieśnią do kraju w sali Teatru Miejskiego. Dyrektorem teatru był W. Stahl, kierownikiem artystycznym - W. Krasnowiecki, kierownikiem literackim - L. Pasternak.

Następnym przedstawieniem były Śluby panińskie A. Fredry (I VIII) w reż. Krasnowieckiego, scenografii J. Hollendra i A. Rafałowskiego. 7

31 Wyzwolenie Siedlec, Mińska Mazowieckiego i Otwocka. 8

SIERPIEŃ

1 Wybuch Powstania Warszawskiego. Na terenie Warszawy objętym akcją powstańczą ukazywało się w sierpniu i wrześniu około stu czasopism drukowanych i powielanych. Wszystkie niemal ważniejsze pisma stanowiły jawną kontynuację wydawnictw podziemnych sprzed 1 sierpnia. Były to przede wszystkim centralne organy grup politycznych i wojskowych oraz dzienniki informacyjne, m. in. "Biuletyn Informacyjny" - wydawnictwo Armii Krajowej, red. A. Kamiński, "Rzeczpospolita Polska" - centralny organ Delegatury Rządu, red. T. Syga, "Armia Ludowa" - red. S. Nowicki, potem A. Weber i J. Morawski, "Głos Demokracji" - Organ Stronnictwa Polskiej Demokracji, "Głos Warszawy" - wydawnictwo Polskiej Partii Robotniczej, red. W. Bieńkowski, "Robotnik" - centralny organ Robotniczej Partii Polskich Socjalistów, red. P. Gajewski. Ponadto powstało wiele pism lokalnych w poszczególnych dzielnicach, które wobec utrudnionych warunków łączności odgrywały poważną rolę. Nakład pism sięgał od kilkuset do kilku tysięcy egzemplarzy.

Do pism powstańczych o treści specjalnej należał organ ideologiczny katolików "Prawda" <http://rcin.org.pl> Mossak, pismo kobiece "Kobieta na Barykadzie", pismo dla dzieci wydawane na Żoliborzu

"Jawnuta" - red. A. Nowicki, oraz periodyk "Polska Ilustrowana" poświęcony wyłącznie aktualnej fotografii dokumentarnej. Do czasopism publikujących stosunkowo wiele utworów poetyckich, satyr, zbeletryzowanych reportaży należała "Barykada Powiśla", redagowana przez S. Wąsowicza.

W służbie prasowej z literatów pozostawali m. in. S. R. Dobrowolski, Z. Jasiński, A. Maliszewski. Ponadto liczni pisarze i publicyści współpracowali z różnymi czasopismami powstańczymi.

Od pierwszej chwili powstania działały również na terenie Warszawy b r y g a d y t e a t r a l n e, z których najważniejszą kierował L. Schiller. Występy odbywały się w gmachach opanowanych przez powstańców: Poczta Główna, Elektrownia, Ubezpieczalnia Społeczna, Konserwatorium, Kino "Palladium". Uczestniczyli w nich m. in.: K. Adwentowicz, W. Brydziński, T. Fijewski, L. Kozłowski, J. Kurylukówna, K. Łubieńska, J. Pollakówna, M. Wyrzykowski, H. Zelwerowiczówna. Kierownikiem muzycznym był B. Rutkowski. 15 VIII wykonano po raz pierwszy Schillera Kanta-
tę na otwarcie Teatru Narodowego. Ponadto w różnych punktach miasta występowali inni aktorzy, m. in. J. Anusiakówna, H. Bielłóka, J. Ciecierski; śpiewali lub akompaniowali: J. Ekier, M. Fogg, F. Jarossy, T. Łuczaj, J. Romanówna, M. Zimińska. W radiostacji powstańczej pracował J. Ronard-Bujański.

Na Mokotowie z początkiem powstania rozpoczęły się próby Warszawianki S. Wyspiańskiego w reżyserii J. Śliwińskiego z J. Węgrzynem w roli Chłopickiego. Współpracowali T. Breza i J. Zawieyski. Do premiery nie doszło, gdyż lokal został zbombardowany.

W. BARTOSZEWSKI: Prasa powstania warszawskiego. "Encyklopedia współcz." 1957 s. 425 - 428. - Odr.: Z piosenką na barykadzie. "Rob." 1946 nr 210. - J.Z.: Humor w sierpniowych dniach.

"Tydzień" 1947 nr 31. - S. MARCZAK-OBORSKI: Polskie życie teatralne podczas II wojny światowej. Kronika. "Pam. teatr."
1963 z. 1/4 s. 60. 9

2 Wyzwolenie Rzeszowa. W zorganizowanym wkrótce Urzędzie Wojewódzkim funkcje szefa Wydziału Propagandy objął J. Przyboś. 10

3 Pierwsze zebranie organizacyjne Związku Zawodowego Polskich Artystów Plastyków w Lublinie. W skład Zarządu weszli: M. Tomaszewski - przewodniczący, Z. Kononowicz - zastępca przewodniczącego, R. Nowakowski - sekretarz, T. Kosiorkiewicz - skarbnik.

7 VIII odbyło się pierwsze ogólne zebranie ZZPAP. 11

10 U uruchomienie pierwszej po wyzwoleniu radiostacji w Lublinie. Nadajnik (10 kW) otrzymany ze Związku Radzieckiego umieszczony był w wagonie kolejowym; studio przy ul. Spokojnej gdzie mieściły się resorty PKWN. Kierownikiem literackim rozgłośni został J. Minkiewicz.

Wkrótce po otwarciu rozgłośni zorganizowano stałe "Kwadransy literackie", w których udział brali jako autorzy felietonów, odczytów, słuchowisk J. Minkiewicz, S. Nadzin, A. Mikułko, I. Sikirycki. Nadano też wieczory autorskie: J. Przybosia, A. Ważyka, J. Huszczy, L. Pasternaka, St. J. Leca. Nieco później wprowadzono do programu stały radiowy kabaret satyryczny pt. Antena na bakier, prowadzony przez S. Grodzieńską i I. Sikiryckiego.

12

12 Zebranie organizacyjne literatów w Lublinie, w lokalu redakcji "Rzeczypospolitej". Zebranie, w którym wzięło udział kilkanaście osób, zagał kierownik Resortu Kultury i Sztuki PKWN W. Rzymowski. Wybrano Komitet organiza-

cyjny Związku Zawodowego Literatów Polskich z tymczasową siedzibą w Lublinie (w skład Komitetu weszli m. in. J. Putrament, L. Pasternak, J. Sigalin) oraz postanowiono urządzić wieczór poezji polskiej 1939 - 1944 (por. poz. ²⁰19). 13

12 R o z p o c z ę c i e p r e d s t a w i e ń p r z e z Z r z e s z e n i e A k t o r s k i e pod kierunkiem J. Klejera w Teatrze Miejskim w Lublinie; premiera Moralności pani Dulskiej G. Zapolskiej w reż I. Ładosiówny, scenogr. J. Łukawskiego.

Zespół wystawił następnie: Jeńców L. Rydla (29 VIII), Muzyka na ulicy P. Schurka w przeróbce M. Hemara (13 IX), Grube ryby M. Bałuckiego (3 X) oraz Uciekła mi przepióreczka S. Żeromskiego (27 X). 14

14 Z e b r a n i e p r a c o w n i k ó w s z t u k i (literatów, aktorów, muzyków, plastyków) w Lublinie, z odczytem kierownika Resortu Kultury i Sztuki W. Rzymowskiego pt. Zadania sztuki w Polsce demokratycznej. W dyskusji zabierali głos kierownicy wydziałów, omawiając wytyczne Resortu w poszczególnych dziedzinach. 15

15 P i e r w s z e p l e n a r n e p o s i e d z e n i e K r a j o w e j R a d y N a r o d o w e j pod przewodnictwem B. Bieruta w Lublinie; uchwalenie pełnomocnictw dla PKWN. 16

15 P i e r w s z y n u m e r "D z i e n n i k a U s t a w R z e c z y p o s p o l i t e j P o l s k i e j" wydawanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości w Lublinie. 17

18 W y z w o l e n i e S a n d o m i e r z a. 18

19 R e j e s t r a c j a p r a c o w n i k ó w s z t u k i. Na łamach "Rzeczpospolitej" (nr 17) ukazał się apel kierownika Resortu Kultury i Sztuki W. Rzymowskiego o zarejestrowanie się wszystkich pracowników sztuki: literatów, aktorów, kompozytorów, śpiewaków i plastyków. Liczba zarejestrowanych literatów i pracowników literackich mieszkających na wyzwolonych terenach i w ZSRR wyniosła do 15 IX - 54 osoby, w tym 22 członków byłego ZZLP. 19

- 20 Wieczór literacki "Poezja polska 1939-1944" urządzony staraniem Komitetu Organizacyjnego ZZLP w Teatrze Miejskim w Lublinie. Słowo wstępne wygłosił J. A. Król. W programie recytowane były (przez autorów lub artystów scenicznych) utwory S. Balińskiego, W. Broniewskiego, Z. Bystrzyckiej, J. Czechowicza, J. Huszczy, K. A. Jaworskiego, S. J. Leca, L. Pasternaka, J. Putramenta, A. Słonimskiego, L. Szenwalda, E. Szemplińskiej, J. Tuwima, A. Ważyka, S. Zakrzewskiej, P. Zielińskiego. 20
- 21 Zmarł w Moskwie Leon Chwistek (ur. ~~1884~~¹⁸⁸⁴), ~~13 VI 1884 w Krakowie~~, filozof, teoretyk sztuki. (Dane bibliograficzne podaje Słownik współczesnych pisarzy polskich, t. 1 s. 362 - 363).
- ~~Artykuł pośmiertny~~: E. KOLMAN: L. Chwistek. "Nowe Widn." (Moskwa), nr 17. 20
- 22 Zginął w wypadku samochodowym pod Garwolinem Lucjan Szenwald (ur. ~~1909~~¹⁹⁰⁹), ~~19 III 1909 w Warszawie~~, poeta i działacz komunistyczny. (Dane bibliograficzne podaje Słownik współczesnych pisarzy polskich, t. 3 s. 277 - 280).
- ~~Artykuły pośmiertne~~: A. MIKULEKO: Pieśniarz Pierwszej Dywizji. "Rzeczposp.", nr 39. - J. SIGALIN: Obraz Lucjana. "Nowe Widn." (Moskwa), nr 19; też "Odrodz.", nr 2/3. - W. SŁOBODNIK: L. Szenwald. (Próba wizerunku). "Nowe Widn." (Moskwa), nr 22. - Z. D. [E. STRÓŻECKA]: L. Szenwald. "Nowe Widn." (Moskwa), nr 17. 22
- 23 Wznowienie działalności prze Ka -

16 44
t o l i c k i ^{ego} U n i w e r s y t e t u L u b e l s k i ^{ego}; ukoń-
stytuowanie się tymczasowego Senatu. Rektorem został wybrany
ks. dr A. Słomkowski.

Rozpoczęcie wykładów nastąpiło 3 XI, a uroczysta inaugu-
racja roku akad. 1944/1945 - 12 XI. Wykład inauguracyjny pt.
Królewskie Towarzystwo Naukowe w Aleksandrii wygłosił dziekan
Wydziału Humanistycznego prof. M. Popławski.

W chwili rozpoczęcia pracy KUL rozporządzał 23 wykładow-
tym
cami (w 7 profesorów zwyczajnych i 6 nadzwyczajnych). Na gru-
pie filologii polskiej wykładali: prof. dr J. Kleiner i dr
S. Skorupka. 23

27 Pierwszy numer tygodnika "Wici" - organu
Związku Młodzieży Wiejskiej RP "Wici" pod redakcją M. Tupalskiego,
a od nr 4 pod kierunkiem Komitetu Redakcyjnego, w skład którego wcho-
dzili: M. Tupalski, J. A. Król, J. Ozga-Michalski. W 1944 r. ukaza-
ło się w Lublinie 9 numerów tygodnika, na łamach którego pisali m.
in. H. Godzałanka, M. Tupalski, L. Stasiak, S. Ziemak, A. Kamińska.
27 - 28 VIII odbył się w Lublinie pierwszy po wyzwoleniu Zjazd Związ-
ku Młodzieży Wiejskiej "Wici". 24

27 Powstanie komitetu organizacyjnego
Towarzystwa Uniwersytetu Robotnicze-
go w Lublinie. W skład Komitetu weszli m. in. przedstawi-
ciele PPR i PPS. 25

~~Powstawanie~~ ^{Tworzenie się} środowiska literac-
kiego w Lublinie. Do grupy pisarzy i działaczy
kulturalnych przybyłych wraz z I Armią ze Związku Radzieckie-
go i pozostających w czynnej służbie wojskowej: J. Borejszy,
J. Huszczy, A. Mikułki, S. Nadzina, L. Pasternaka, J. Putra-
menta, A. Ważyka, którzy byli inicjatorami i organizatorami
życia literackiego w pierwszych dniach po wyzwoleniu, dołączy-
li się wkrótce literaci przebywający w Lublinie lub jego oko-
licach: K. A. Jaworski i J. Pleśniarowicz oraz młodzi: J. Har-
twig, A. Kamińska, J. Bocheński, Z. Kałużyński, S. Zakrzew-
ska. W następnych tygodniach przybyli do Lublina: H. Boguszew-
ska, M. Jastrun, J. Kornacki, J. Kleiner, R. Matuszewski, J.
Minkiewicz, S. Żółkiewski, M. Żuławski, a z oddziałów party-
zanckich J. A. Król, J. S. Lec i J. Ozga-Michalski. Sprowadzo-
no ze Lwowa K. Kuryluka, z Rzeszowa J. Przybosia i przebywają-
na wsi
cego po powstaniu warszawskim J. Parandowskiego. Pisarzy znaj-
dujących się w bardzo trudnych warunkach lokowano w zdobytym
przez Borejszą domu przy ul. Radziwiłłowskiej 9, który zaopa-
trzony w stołówkę stał się pierwszym prawdziwym "domem lite-

ratów".

J. HUSZCZA: Przed 10 laty w Lublinie. Dom przy ul. Radziwiłłowskiej. "Głos. rob." 1954 nr 162. - J. PUTRAMENT: Pół wieku. Wojna. Warszawa 1962 s. 280 - 285.

25

WRZESIEN'

1 P i e r w s z e W a l n e Z e b r a n i e Z w i ą z k u
Z a w o d o w e g o L i t e r a t ó w P o l s k i c h w
Lublinie (z udziałem ok. 50 osób). Z ramienia Komitetu Orga-
nizacyjnego otworzył zebranie J. Sigalin. Słowo wstępne o
zadaniach literatury w przełomowym momencie historycznym wy-
głosił kierownik Resortu Kultury i Sztuki W. Rzymowski. W
imieniu przedstawicielstwa rządu radzieckiego powitał zebra-
nych prof. Grógoriew, a w imieniu Głównego Zarządu Polity-
czno-Wychowawczego Wojska Polskiego płk. A. Korta. Z kolei
nastąpiły sprawozdania z działalności poszczególnych ośro-
dów w czasie wojny. O środowisku warszawskim mówił M. Jastrun,
o lubelskim - J. Pleśniarowicz, o wileńskim - A. Mikułko,
o lwowskim - K. Kuryluk i A. Ważyk, o losach i twórczości
literatów I Armii - L. Pasternak, o twórczości poetyckiej
w partyzantce - S. J. Lec. W drugiej części obrad J. Putra-
ment wygłosił referat pt. Najbliższe zadania pisarzy pol-
skich w czasie wojny; mówiąc o roli pisarza w społeczeń-
stwie, przeciwstawiał sytuację po wyzwoleniu sytuacji w
okresie przedwojennym, kiedy literat tworzył dla tzw.
warstw wyższych. Przeobrażenia polityczne i społeczne stwo-
rzyły pisarzowi możliwość pracy dla całego narodu. Rola
jego jest specjalnie trudna i odpowiedzialna, gdyż musi
wziąć aktywny udział w wielkiej pracy odrodzenia moralnego

kraju, musi mobilizować do walki z wrogiem. (Referat w zmieni-
nianej nieco wersji został opublikowany pt. Odbudowa psychi-
czna. "Odrodzenie", nr 4/5).

Po dyskusji wybrano tymczasowy zarząd w składzie: M. Jas-
trun, K. A. Jaworski, J. Pleśniarowicz, J. Przyboś, J. Putra-
ment, J. Wasowski, A. Ważyk. Na zakończenie odczytano telegra-
my do Związku Pisarzy Radzieckich w Moskwie i do PEN-Clubów w
Londynie, Nowym Jorku i Paryżu.

Na pierwszym zebraniu (3 IX) zarząd ukonstytuował się
następująco: prezes - J. Przyboś, sekretarz A. Ważyk, skarb-
nik - M. Jastrun. Zarząd dokooptował przybyłych do Lublina
H. Boguszewską i J. Kornackiego. Specjalną uwagę poświęcono
sprawom organizacji pomocy poszkodowanym przez wojnę litera-
tom, znajdującym się w ciężkich warunkach materialnych.

Tymczasowy Zarząd uzyskał (do 15 IX) od Wydziału Literackiego PKWN
zasiłek w sumie 10 tys. zł na wydatki organizacyjne i pomoc finan-
sową dla pisarzy, a następnie 35 tys. zł na działalność wydawniczą.

W ciągu września zarząd opracował wytyczne organizacji
i działalności Związku. Związek, jako jedyna organizacja za-
wodowa w kraju zrzeszająca poetów, powieściopisarzy i nowelis-
tów, eseistów i krytyków literackich oraz tłumaczy literatury
pięknej, reprezentuje literatów i ich interesy tak w stosunku
do wydawców, jak i do państwa. Związek będzie dzielił się na
oddziały w poszczególnych miastach, powołane przez zarząd głów-
ny. Celem Związku jest obrona interesów zawodowych literatów,
opieka nad nimi oraz organizowanie życia literackiego. (Pro-
jekty organizacyjne literatów. "Odrodzenie", nr 4/5).

27

- Powstanie
3 Pierwszy numer tygodnika "Odrodzenie". Pismo o charakterze społeczno-literackim ukazało się
w Lublinie pod redakcją K. Kuryluka (na stopce redakcyjnej po-
dany od nru 2). Do zespołu redakcyjnego należeli: J. Putrament,
A. Ważyk, M. Żuławski. Numer 1 rozpoczynały wyrazy hołdu złożo-

nego pamięci uczonych, pisarzy, poetów, muzyków, artystów teatru i opery, malarzy zamordowanych przez Niemców oraz polskich i ukraińskich ~~hitlerowców~~ ^{faszystów} i tych, którzy zginęli w działaniach wojennych lub zmarli w latach 1939 - 1944. Lista wymienionych osób obejmowała 105 nazwisk. ^(wiadomości o śmierci niektórych osób okazały się nieprawdziwe) Następnym numerem zawierał liczne, powstałe w latach wojny wiersze poetów, którzy przetrwali wojnę w kraju lub przybyli ze Związku Radzieckiego: Z. Bystrzyckiej, J. Huszczy, M. Jastruna, K. A. Jaworskiego, S. J. Leca, L. Pasternaka, J. Putramenta, J. Przybosia, A. Ważyka oraz najmłodszych: J. Bocheńskiego, Z. Piotrowskiego, S. Zakrzewskiej, a ponadto utwory poetów przebywających na Zachodzie lub Bliskim Wschodzie: S. Balińskiego, W. Broniewskiego, A. Słonimskiego, J. Tuwima. Zawierał też fragment ^{powieści} powieści J. Putramenta Święta kula oraz artykuły omawiające życie pod okupacją niemiecką (J. Minkiewicza) i odradzające się życie kulturalne Lublina (Z. Kałużyńskiego). Autorami rysunków i ilustracji byli A. Rafałowski i J. Krajewski.

Od 1 X (nr 4/5) wydawcą pisma została Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik". Do końca 1944 ukazały się jeszcze numery 6/7 i 8/9 (z 12 XI), w których (oprócz ^{prac} autorów uczestniczących w nrze 1) publikowane były utwory i artykuły następujących pisarzy i publicystów: Z. Bieńkowskiego, H. Boguszewskiej, J. Brzozy, M. Fiderer, J. Kornackiego, I. Narbutta, S. Nadzina, R. Matuszewskiego, S. Piętaka, I. Sikiryckiego, J. I. Sztayndyngera, J. K. Wendego, R. Werfla, S. Zakrzewskiej i S. Żółkiewskiego. Numer 6/7 poświęcony był w całości Warszawie. W redakcji "Odrodzenia" odbywały się ożywione zebrania dyskusyjne literatów.

J. HUSZCZA: "Odrodzenie" - tygodnik. "Przekrój" 1945 nr 22. - J. BOREJSZA: Ludzie i klimaty. Poławiacze pereł. "Odrodz."

1947 nr 11. - A. KAMIENSKA: Pierwsze pisma Polski Ludowej.

"Rzeczpospolita", "Odrodzenie", "Wieś"^{"Hus"}, 1949 nr 30/31. - H. KOTYŃSKI: "Kraju nasz nieśmiertelny, ludziom przychylny".

"Rzeczposp." 1949 nr 199.

28

3 Poranek młodych poetów lubelskich
zorganizowany staraniem Komitetu Organizacyjnego ZZLP.)

(Słowo wstępne wygłosił J. Pleśniarowicz charakteryzując występującą grupę (J. Hartwig, A. Kamińska, Z. Mikulski, J. Pleśniarowicz) jako tę, która swych przewodników widzi w Czechowiczu i Przybosiu. Rozpoczął poranek J. Przyboś odczytaniem paru swoich wierszy. Następnie odczytane zostały utwory grupy lubelskiej oraz wiersze poetów spoza grupy lubelskiej: J. Bocheńskiego, S. Kokosińskiego, Z. Piotrowskiego, I. Sikiryckiego, S. Zakrzewskiej, P. Zielińskiego. Jako gość wystąpił poeta chłopski J. Pokora.

29

7 Dekret PKWN o zakresie działania i organizacji Resortu Informacji i Propagandy. Dekret stwierdzał m. in.:

"Art. 1. Do zakresu Resortu Informacji i Propagandy należą sprawy prasy codziennej i periodycznej, sprawy agencji prasowych, informacyjnych i telegraficznych, sprawy radiofonii, sprawy produkcji filmowej i kinematografii, sprawy wydawnictw informacyjnych i propagadnowych oraz sprawy propagandy masowej w kraju, propagandy za granicą, o ile nie zostaną wydzielone do zakresu działania innych resortów.

Art. 2. Resort Informacji i Propagandy dzieli się na następujące wydziały: 1. ogólny, 2. prasowo-informacyjny, 3. radiowy, 4. filmowy, 5. wydawnictw, 6. propagandy masowej w kraju, 7. propagandy zagranicznej." ("Dziennik Ustaw RP", nr 4 poz. 20).

3027

- 9 Szóste plenarne posiedzenie KRN w Lublinie pod przewodnictwem B. Bieruta. W przemówieniu programowym przewodniczący PKWN E. Osóbka-Morawski omawiając m. in. sprawy kultury stwierdził: "Inteligencja polska, polscy pisarze, artyści, nauczyciele i inni, którzy za rządów sanacyjnych wskutek ubóstwa mas chłopskich i robotniczych żyli również na niskim poziomie materialnym - znajdą pełną opiekę i pomoc ze strony państwa. Będziemy całą duszą popierać rozwój teatru, literatury i sztuki" ("Rzeczpospolita", nr 41). 2831
- 14 Wyzwolenie prawobrzeżnej części Warszawy - Pragi. 2932
- 15 Dekret PKWN o zakresie działania i organizacji Resortu Kultury i Sztuki. Dekret stwierdzał m. in.:
- "Art. 1. Do zakresu działania Resortu Kultury i Sztuki należą: a. piecza nad twórczością oraz sztuką odtwórczą w dziedzinie literatury, teatru, muzyki, choreografii, sztuk plastycznych i zdobniczych, fotografiki, cyrku, b. krzewienie kultury i sztuki w kraju, c. propaganda polskiej kultury i sztuki za granicą, d. piecza nad muzeami i ich zakładanie oraz ochrona zabytków, e. dzkolnictwo artystyczne, o ile sprawy te nie są wydzielone do zakresu działania innych resortów.
- Art. 2. Resort Kultury i Sztuki dzieli się na następujące wydziały: 1. ogólny, 2. szkolnictwa artystycznego, 3. teatralny, 4. muzyczny, 5. sztuk plastycznych, 6. muzeów i konserwacji zabytków, 7. literatury, 8. fotografiki, oraz następujące samodzielne referaty: 1. estrady i cyrku, 2. radia, kina i płyt. Nadto Resort Kultury i Sztuki obejmuje Centralny Ośrodek Krzewienia Kultury i Sztuki". ("Dzien^{nik} Ustaw", nr 5 poz. 25).

Poszczególnymi wydziałami Resortu kierowali: Wydział Ogólny

- Z. Sobolewski (od 12 IX), Wydział Szkolnictwa Artystycznego - A. Barchacz (od 5 VIII), Wydział Teatralny - T. Wołowski (od 9 VIII), Wydział Muzyczny - M. Drobner (od 8 VIII), Wydział Sztuk Plastycznych - A. Rafałowski (od 7 VIII), Wydział Muzeów - J. Guze (od 14 VIII), Wydział Literatury - L. Pasternak (od 24 VIII), Wydział Fotografiki - Z. Sopotnicki (od 8 IX).
Zastępcą kierownika Resortu był J. K. Wände.

Sprawozdania z działalności Resortu Kultury i Sztuki PKWN za okres 1 VIII - 14 IX, w: Sprawozdania Resortów Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Oprac. J. Landau i B. Skrzyszewska. Polska Ludowa. Materiały i studia. T.IV. Warszawa 1965 s. 121-123; toż za okres 15 IX - 25 X 1944, w: Sprawozdania Resortów Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego za okres 1944. Oprac. J. Gotszbiowski. 22 VII - 31. XII. 1944. Tamże T. III. Warszawa 1964 s. 172-174.

16 **Powstanie Komitetu Międzyzwiązkowego Związków Pracowników Sztuki w Lublinie.** W zebraniu uczestniczyli delegaci poszczególnych związków: Związku Zawodowego Literatów Polskich, Związku Zawodowego Plastyków, Związku Zawodowego Pracowników Sceny, Związku Zawodowego Pracowników Instytucji Muzycznych oraz przedstawiciele Resortu Kultury i Sztuki. Na przewodniczącego Komitetu wybrano M. Chmielarczyka z ZZ Pracowników Sceny.

17 **Pierwszy numer tygodnika "Zielony Sztańdar"** - naczelnego organu Stronnictwa Ludowego. Redaktorem pisma wydawanego w Lublinie był J. A. Król. Numer ukazał się w dniach pierwszego po wyzwoleniu Zjazdu Stronnictwa Ludowego w Lublinie (17 - 18 IX)

18 **Powstanie Spółdzielni Wydawniczej "Czytelnik".** Z inicjatywy J. Borejszy odbyło się 18 IX w redakcji "Rzeczpospolitej" zebranie z udziałem Przewodniczącego KRN B. Bieruta, Przewodniczącego PKWN E. Osóbki-Morawskiego, przedstawicieli Resortu Propagandy i Informacji oraz Spółdzielni "Społem" poświęcone sprawie podstaw organizacyjnych, na jakich powinna się oprzeć społeczna praca wydawnicza. Omówiono sprawę organizacji spółdzielni wydawniczej prasowo-książkowej o szerokim zakresie, której zadaniem będzie, w przeciwieństwie do wydawnictw prywatnych, dochody obracać jedynie na cele oświa-

ty społecznej. Przewodnictwo Komisji organizacyjnej Spółdzielni powierzono Z. Dembińskiej; w skład Komisji weszli: J. Borejsza, J. Putrament, S. Żółkiewski i in.

1 X ukazała się na łamach "Rzeczpospolitej" (nr 59) wypowiedź programowa, w której organizatorzy stwierdzali: "Celem Spółdzielni jest działalność wydawnicza i propagandowa, oparta na zasadach demokratycznych i postępowych, dla podniesienia ogólnego poziomu wiedzy społeczno-politycznej w Polsce, oraz udostępnienie najszerszym masom obywateli Rzeczypospolitej korzystania z pism codziennych, periodycznych i wszelkiego rodzaju wydawnictw o treści politycznej, społecznej, ekonomicznej, literacko-artystycznej i popularno-naukowej. Dla osiągnięcia tych celów Spółdzielnia będzie wydawać pisma codzienne i periodyczne, własne popularne wydawnictwa, organizować ich kolportaż, otwierać kioski, księgarnie i biblioteki, zakładać drukarnie, organizować propagandę czytelnictwa, zaopatrywać członków w pomoce naukowe, organizować odczyty, koła samokształceniowe, kursy itp."

Od 1 X Spółdzielnia przejęła jako wydawnictwa^{ca} "Odrodzenie", od 2 X "Rzeczpospolitą", a od 15 X zaczęła wydawać tygodnik "Wieś" 15 X odbyło się pierwsze Walne Zgromadzenie członków Spółdzielni z referatem S. Żółkiewskiego o celach i zadaniach "Czytelnika" i z odczytaniem statutu, który został ostatecznie przyjęty na drugim Walnym Zebraniu 22 X. W wyniku przeprowadzonych wyborów do Rady Nadzorczej weszli m. in.: B. Bierut, E. Osóbka-Morawski, S. Skrzyszewski, J. Ozga-Michalski, H. Boguszevska, Z. Fedeki, R. Fleszarowa, J. Zawada. 28 X Rada Nadzorcza mianowała Zarząd główny w składzie: J. Borejsza, Z. Dembińska, M. Kuzańska.

~~3 XI ogłoszony został konkurs na godło "Czytelnika", znak firmowy na wydawnictwach i drukach; 14 XI sąd konkursowy przyznał dwie drugie nagrody: J. Wnukowej i H. Tomaszewskiemu, a trzecie:~~

J. Kamińskiej. M. Tomaszewskiemu i M. Zerkawskiej. Spółdzielnia przyjęła godło zaprojektowane przez

20 XI odbyła się konferencja poświęcona planom wydawniczym "Czytelnika" w zakresie publikacji naukowych. Udział w niej wzięli kierownik Resortu Oświaty S. Skrzyszewski, rektor Uniwersytetu ~~im. M.~~ ^{Marii} Curie-Skłodowskiej prof. H. Raabe oraz profesoria J. Chałasiński, J. Dembowski, J. Kleiner i S. Mazur.

36

20 Rozpoczęcie działalności Referatu Kultury i Sztuki Rady Narodowej m. st. Warszawy. Referat (mieszczący się na Pradze) pod kierunkiem J. Mrozińskiego przeprowadził rejestrację literatów, aktorów, śpiewaków, muzyków i plastyków oraz przystąpił do organizowania teatru.

37

20 Wznowienie działalności Związku Teatrów i Chórów Ludowych; zebranie organizacyjne w Lublinie.

38

22 Otwarcie Teatru Wojewódzkiego w Białymstoku, ^{Na inaugurację wystawiono sztukę} ~~wystawienie~~ Uciekła mi przepióreczka S. Żeromskiego w reż. J. Błońskiej. Dyrektorem teatru był M. Meller a następnie W. Szypulski. Do zespołu należeli m. in. J. Kondrat, J. Świdorski, Cz. Wołłejko.

Następną premierą była Lekkomyślna siostra W. Perzyńskiego.

39

25 ^{Powstanie} ~~Pierwszy numer~~ satyrycznego tygodnika "Stańczyk". Pismo wydawane było w Lublinie pod redakcją L. Pasternaka. Motto brzmiało: "Dobry żart tyńfa wart".

Współpracownikami "Stańczyka" byli: J. Hen, J. Huszcza, S. J. Lec, J. Minkiewicz, J. Sztudynger, J. Wasowski oraz kary-

katurzyści i rysownicy: K. Baraniecki, J. Krajewski, H. Tomaszewski, J. Witz, J. Zaruba. W stałej rubryce pt. Skarbnica satyry polskiej pomieszczano utwory I. Krasickiego, Boya, J. Tuwima, J. Lemańskiego, B. Hertza.

Pismo zostało zamknięte z końcem października, po wydaniu 4 numerów, na skutek pomieszczenia satyrycznego wierszyka skierowanego przeciwko E. Osóbce-Morawskiemu.

J. MINKIEWICZ: Trochę nazwisk. "Kamena" 1945 nr 1/3 s. 54 - 55. - J. MINKIEWICZ: Stań, czy kupiłeś już tygodnik "Stańczyk"??? Ze wspomnień satyryka (2). "Świat" 1954 nr 29. - J. PUTRAMENT: Pół wieku. Wojna. Warszawa 1962 s. 286 - 288.

4031

- 26 Pierwszy po wyzwoleniu numer "Trybuny Wolności", teoretycznego i politycznego organu Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej. Uprzednio w latach konspiracji wyszło 61 numerów pisma. W 1944 ukazało się w Lublinie ^(porządkowo nieregularnie) 8 numerów, w których drukowane były artykuły polityczne W. Gomułki, R. Zambrowskiego, Z. Kliszki, T. Daniszewskiego. Publikowane były ponadto specjalne wydania "Trybuny Wolności" przeznaczone dla ziem okupowanych.

41

PAŹDZIERNIK

- 1 Otwarcie Domu Wypoczynkowego ^{w Nałęczowie} dla uczonych i wybitnych przedstawicieli sztuki. Dom został zorganizowany staraniem Resortów Oświaty, Kultury i Sztuki, Pracy, Opieki Społecznej i Zdrowia.

3942

- 1 Artykuł W sprawie organizacji życia literackiego Stefana Żółkiewskiego w "Odrodzeniu" (nr 4/5). Autor wskazał na ściśle

powiązanie treści kultury z jej organizacją, a następnie postulował demokratyzację kultury przez upowszechnienie oświaty, umasowienie środków technicznych umożliwiających szerokim masom obcowanie z literaturą, uspołecznienie materialnych środków produkcji oraz opracowanie planu wydawniczego przez organy zawodowe twórców i odbiorców. Domagając się upowszechnienia klasyki Żółkiewski akcentował równocześnie konieczność popularyzowania osiągnięć sztuki nowoczesnej. "Masy ludowe - pisał - ^{mają prawo do pełnej kultury.} Mają prawo do całej tradycji kultury europejskiej. Mają prawo do dzieł które kontynuują linie rozwojowe, zdobycze techniczne kultury współczesnej, nawiązując do najbardziej szczytowych osiągnięć. Nie może zamilknąć twórczość, do której masy będą dopiero dorastać, ^{Trzeba o tym pamiętać,} jeśli chcemy uniknąć katastrofy kulturalnej". W dalszym ciągu autor podkreślał wagę przekonania pisarzy o potrzebie zmiany warunków życia literackiego i stwierdzał: "Pisarz, który zdecyduje się walczyć o nowe warunki obiektywne dla swej twórczości [...] taki pisarz będzie zdolny realizować dyrektywy ideowe nowej literatury, taki pisarz będzie już przez swą ~~o~~ walkę o nowy ustrój życia literackiego pisarzem społecznym, pisarzem mas".

43

2 K a p i t u l a c j a P o w s t a n i a W a r s z a w s k i e g o .
W rezultacie walk oraz represyjnej działalności okupanta hitlerowskiego zginęło ok. 200 tys. osób ludności cywilnej oraz żołnierzy organizacji biorących udział w walkach przeciwko Niemcom. M. in. zginęło lub zmarło z ran kilkudziesięciu naukowców, pisarzy, krytyków i ludzi teatru: Andrzej Tretiak (3 VIII), Aurelia Wyleżyńska(3 VIII), Krzysztof Baczyński (4 VIII), Juliusz Kaden-Bandrowski (8 VIII), Wanda i Stanisław Miłaszewscy (10 VIII), Tadeusz Konczyński (13 VIII), Antoni Godziemba Wysocki (14 VIII), Tadeusz Stefan Gajcy i Zdzisław Leon Stró*ń*ski (16 VIII), Włodzimierz Pietrzak (22 VIII), Anna Słonczyńska (VIII), Stefan Kwaśniewski (30 IX), z aktorów zaś m. in. Mariusz Masyński (6 VIII), Józef Orwid (13 VIII), Maria Przybyłko-Potocka (30 VIII), Helena Sulima (VIII). W szpitalu powstańczym zmarł ok.

17 X Zenon Przesmycki, a ranny w czasie powstania Karol Irzykowski zmarł w szpitalu w Żyrardowie 2 XI.

Podczas walk a następnie w wyniku planowego burzenia Warszawy przez Niemców uległo całkowitemu zniszczeniu prawie 50 % domów mieszkalnych, z pozostałych większość częściowemu zniszczeniu; zburzone zostały niemal wszystkie budowle zabytkowe, muzea, biblioteki i archiwa, a wraz z nimi ^{uległy zniszczeniu} bezcenne zbiory. Na podstawie warunków kapitulacji w następnych tygodniach zespoły bibliotekarzy, archiwistów i muzeologów pod kierownictwem dyr. S. Lorentza prowadziły akcje ratowania resztek ocalałych mienia kulturalnego. ~~xxXx~~ (Por. T. Makowiecki: W obronie zbiorów bibliotecznych. Wspomnienie z 1944 r. /W książce zbior.:/ Tadeusz Makowiecki. Toruń 1956 s. 45-70).

✓ Zgodnie z postanowieniem PKWN (12 X) odbyły się w Lublinie uroczyste akademie ku czci żołnierzy Wojska Polskiego i powstańców poległych w walkach o Warszawę. Równocześnie "Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik" pomieściła w "Rzeczpospolitej" (nr 70) ogłoszenie, że przygotowuje publikację pt. Biała Księga Warszawy, która obejmie dokumenty, wspomnienia i ilustracje dotyczące walk powstańczych ^{oraz} zaapelowała o nadsyłanie odpowiednich materiałów. Wydawnictwo nie ukazało się w druku. 22 X "Odrodzenie" (nr 6/7) opublikowało dwa artykuły poświęcone przyczynom politycznym i przebiegowi powstania: A. Ruszkiewicza: Powstanie warszawskie i J. Putramenta: Tragedia Warszawy (podp. Wincenty Bednarczuk). 44

2 O t w a r c i e p i e r w s z e g o k u r s u d l a k i e - r o w n i k ó w ś w i e t l i c w Domu Kultury w Lublinie. 45

3 R o z p o c z ę c i e w y k ł a d ó w u n i w e r s y t e c - k i c h w gmachu Gimnazjum im. J. Zamojskiego w Lublinie. Prelekcje, mające na celu wprowadzenie młodzieży w tok studiów wyższych, rozpoczął cykl wykładów prof. dr J. Kleinera pt. Analiza "Dziadów" części III (od 3 do 6 X). 46

5 R o z p o r z ą d z e n i e o u t w o r z e n i u o r g a - n ó w k u l t u r y i s z t u k i p r z y u r z ę d a c h w o j e w ó d z k i c h i s t a r o s t w a c h p o w i a - t o w y c h wydane przez Kierownika Resortu Kultury i Sztuki

w porozumieniu z kierownikiem Resortu Administracji Publicznej. ("Dziennik Ustaw RP", nr 7 poz. 37). 47

8 O t w a r c i e p i e r w s z e j w y s t a w y Z w i ą z k u A r t y s t ó w P l a s t y k ó w w g n a c h u M u z e u m M i e j s k i e g o w L u b l i n i e. W y s t a w i o n o p r a c e 2 4 a r t y s t ó w. 48

9 O t w a r c i e U n i w e r s y t e t u P o w s z e c h n e g o R a d y Z w i ą z k ó w Z a w o d o w y c h w L u b l i n i e. W p r o g r a m i e, z z a k r e s u h i s t o r i i l i t e r a t u r y w y k ł a d y Z. B o w n i k a p t. I d e e d e m o k r a t y c z n e w l i t e r a t u r z e p o l s k i e j. 49

10 P i e r w s z e w w a r u n k a c h l e g a l n y c h p o s i e d z e n i e K o m i s j i K u l t u r y, N a u k i i W y c h o w a n i a K R N. ^{Po} ~~W programie~~ sprawozdanie Sz. Żołą i S. Żółkiewskiego z działalności Koła Kultury, Nauki i Wychowania w okresie akcji podziemnej (od stycznia 1944) ^{omawiano} ~~o~~ ^o sprawę pomocy dla uczonych, artystów i pisarzy.

W skład Komisji wchodził ^{m.in.} (posłowie: H. Boguszewska, Z. Dembińska, ~~Godzelańska~~, J. Kornacki, J. A. Król, ~~Krzemień, ks. plk.~~, ~~Kupsz~~, ~~Kurowski~~, ~~Morzycki~~, S. Skrzyszewski, W. Rzymowski, gen. A. Zawadzki, Sz. Żołą, S. Żółkiewski. 50

11 D e p e s z a J u l i a n a T u w i m a z A m e r y k i d o Z w i ą z k u Z a w o d o w e g o L i t e r a t ó w P o l s k i c h w L u b l i n i e: "Z niecierpliwością oczekuję możliwości rozpoczęcia współpracy z Wami. Razem z Wami boleję nad śmiercią naszych kolegów i tych, którzy umarli, i tych, których zamordowano. Załączam wyrazy współczucia dla Stefana Jaracza ("Rzeczpospolita", nr 70). 51

15 P i e r w s z y n u m e r d z i e n n i k a " Ż y c i e W a r s z a w y", wydawanego na Pradze w Warszawie przez Spółdzielnię Dziennikarską. Redaktorem pisma był W. Borowski. Dziennik publikował niewiele materiałów literackich; 24 XII wydano "Świąteczny Dodatek Literacki", ^{http://rcin.org.pl} ~~który zawierał m.in. utwory K. Gmurczyńskiego i A. Stuckiego.~~ 52

Powstanie

15 X ~~Pierwszy~~ numer tygodnika "Wieś".

Pismo ukazało się w Lublinie nakładem Spółdzielni Wydawniczej. W skład zespołu redakcyjnego wchodził: M. Jastrun, Z. Kałuziński, R. Matuszewski. "Czytelnik", pod redakcją J. A. Króla. W wypowiedzi programowej redakcja stwierdziła, iż pismo powstaje "aby dać obraz nowej rzeczywistości, jaką chcemy stworzyć na wsi my, chłopie. /.../ Zadaniem tygodnika "Wieś" jest objęcie zasięgiem swym najszersze masy ludowe, informowanie, szerzenie wiadomości ze wszystkich dziedzin życia wieś obchodzących. Chcemy trafić do wszystkich ośrodków wiejskich, do szkół, spółdzielni, zrzeszeń rolniczych, świetlic, kół młodzieży. Otwieramy łamy naszego pisma dla każdego kto potrafi i chce wziąć pióro do ręki, pragniemy, aby poruszało ono najżywotniejsze zagadnienia gospodarcze, polityczne i kulturalne, dawało materiał do rozważań, dyskusji i widowisk artystycznych". (Do Czytelników. "Wieś", nr 1).

Do końca 1944 r. ukazało się 7 numerów zawierających m. in. artykuły wiążące się przeważnie z problematyką rewolucji społecznej na wsi: Z. Dróżdź, J. A. Króla, R. Matuszewskiego, S. Żółkiewskiego, wiersze J. Ozgi-Michalskiego, A. Kamińskiej, R. Matuszewskiego. W nrze 7 ukazał się artykuł J. N. Kłosowskiego Wieś tworząca, wzywający pisarzy ludowych do stworzenia "Związku Literatów Ludowych".

A. KAMIŃSKA: Pierwsze pisma Polski Ludowej, "Rzeczpospolita", "Odrodzenie", "Wieś", "Wieś" 1949 nr 30/31.

56

17 Pierwsza książka wydana na terenach wyzwolonych. W Lublinie ukazał się tom poezji J. Przybosia Póki my żyjemy, wydany nakładem ZZLP z zasiłku Resortu Kultury i Sztuki. Tom zawierał wiersze pisane w latach 1939 - 1944 i uprzednio wydany był konspiracyjnie w Krakowie

jako maszynopis powielany pod pseudonimem Lesław Leski i Bolesław Skietień. Krytycy podkreślali jednogłośnie duże walory tomu. A. Sandauer stwierdzał, iż zbiór "polaryzuje między dwoma biegunami: Wojny, która dla poety pod niemiecką okupacją była synonimem bliskiej, prawie nieuchronnej śmierci oraz woli życia, wyrażającej się u artysty jako wola twórczości" i ta antyteza stanowi o patosie dziejowym tomu.

Krytyk wskazywał na wiele nowych odkryć i propozycji językowych, "na nową ewolucję środków poetyckich". Według K. Czachowskiego utwory świadczyły, iż "dojrzał w poecie pogląd na świat będący syntezą uniwersalizmu z indywidualizmem", a pogłębienie społecznego twórcy zdecydowało o ukłasyczeniu własnych zdobyczy awangardowych i zwrocie do realizmu poetyckiego. (Por. poz. ⁹ 77).

K. CZACHOWSKI: Literatura na przełomie. "Twórcz." 1945 z. 1 s. 192 - 195. - A. SANDAUER: Szkic poetyki Przybosia. "Odrodz." 1945 nr 13. 54

22 Pierwsze Walne Zebranie Związku Pracowników Bibliotekarskich i Księgarskich w Lublinie. 55

23 Dekret PKWN o utworzeniu Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie. ("Dziennik Ustaw RP", nr 9 poz. 42). W chwili powołania do życia Uniwersytet dzielił się na cztery wydziały: Lekarski, Przyrodniczy, Rolny i Weterynaryjny.

Pierwsze uroczyste posiedzenie profesorów i asystentów odbyło się 25 X. Wykłady rozpoczęły się 15 XI. Rektorem został prof. dr H. Raabe. 56

28 U t w o r z e n i e Teatru Wojska Polskiego -
go przez Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego. Celem Teatru,
podległego Głównemu Zarządowi Polityczno-Wychowawczemu WP i Re-
sortowi Kultury i Sztuki (~~rozkaz nr 85~~) miało być wystawianie
sztuk o wysokiej wartości literackiej, w pierwszym rzędzie dzieł
wielkich poetów polskich.

Teatr Wojska Polskiego powstał z połączonych zespołów Tea-
tru I Armii, Teatru Miejskiego w Lublinie, oraz aktorów przyby-
łych z Białegostoku i Warszawy. Kierownikiem artystycznym został
W. Krasnowiecki, dyrektorem administracyjnym M. Meller.

Uroczysta inauguracja Teatru nastąpiła 29 XI; wystawiono
Wesele S. Wyspiańskiego w reżyserii J. Woszczerowicza. 6 XII
odbyło się specjalne przedstawienie tej sztuki dla młodzieży
szkolnej, poprzedzone odczytem J. Kleinera.

57

29 P o r a n e k p o e t y c k i J u l i a n a P r z y b o -
s i a zorganizowany staraniem Związku Zawodowego Artystów
Plastyków w Lublinie, w sali wystawowej Muzeum Lubelskiego. Sło-
wo wstępne wygłosił A. Rafałowski, artysta-malarz, podkreślając
związki istniejące między plastyką a poezją. J. Przyboś nakreślił
krótko przebieg swojej pracy twórczej, a następnie odczytał
wiersze Póki my żyjemy, Nie zasną dziś oraz utwory wcześniejsze.

58

- U k a z a ł s i ę n u m e r 1/2 d w u t y g o d n i k a
d l a m ł o d z i e ż y " P r o m y k ", wydawanego w Lubli-
nie przez Wydział Wydawniczy Resortu Oświaty. Pismo miało częś-
ciowo zastąpić podręczniki dla starszych klas szkół powszechnych.

Na łamach "Promyka", którego nr 3/8 wyszedł w styczniu, a

ostatni nr 9/10 w czerwcu 1945, ukazały się wiersze W. Borudskiej, J. Minkiewicza, opowiadania J. Broniewskiej, J. Ostrowskiego, E. Szelburg-Zarembiny, E. Szemplińskiej oraz przedruki utworów H. Górskiej, G. Morcinka, K. Pruszyńskiego, H. Sienkiewicza, S. Żeromskiego. 59

LISTOPAD

1 Pierwszy numer dwutygodnika "Młodzi i dą", oficjalnego organu Tymczasowego Komitetu Centralnego Organizacji Młodzieży TUR. Numer poświęcony Zjazdowi Młodzieży Socjalistycznej w Lublinie 8 - 9 X podawał w Kąciku świetlicowym wiersze o Warszawie A. Słonimskiego, J. Tuwima, A. Ważyka. Następny numer ukazał się dopiero 8 I 1945 r. 60

4 Zmarła w Żelaznej pod Sierniewicami Maria Rodziewiczówna (ur. ¹⁸⁶² ~~2 II w Pieniu-sze pod Grednem~~); powieściopisarka. (Dane bio-bibliograficzne podaje K. Czachowski, Obraz współczesnej literatury polskiej. T. 1. Lwów 1934 s. 339 - 340). 5861

10 Pierwszy po wyzwoleniu numer tygodnika "Walka Młodych". Pismo wychodziło uprzednio w latach wojny konspiracyjnie (22 numery). W 1944 ukazało się w ^(redaktoniu była porządkowo I. Tarłowska) Lublinie 6 numerów, w których publikowali artykuły m. in. H. Jaworska, L. Pasternak, J. Putrament, S. Żółkiewski. Tygodnik poświęcał wiele miejsca problematyce kulturalnej. 62

H. JAWORSKA : Pięć lat "Walki Młodych". "Walka Młodych" 1958 nr 9.

11 Pierwszy numer dziennika "Robotnik" - centralnego organu Polskiej Partii Socjalistycznej. Pismo, będące kontynuacją dawnego dziennika PPS (wychodzącego także w latach okupacji) wydawane było w Lublinie pod redakcją J. Dąbrowskiego.

12 O programie nowej literatury. W "Odrodzeniu" nr 8/9 ukazały się artykuły A. Ważyka Pozycja artysty oraz M. Jastruna Poezja i poetyczność, w których autorzy przeprowadzili krytyczną analizę kierunków literackich przed 1939 r. i postawy pisarzy związanych z ideologią burżuazyjną oraz postulowali ściśle powiązanie artysty z współczesnym życiem społecznym i ~~metodę~~ ^{zwrot do} realizmu. A. Ważyk wskazuje, iż sens moralny wojny zdecydował o włączeniu się inteligencji w walkę wyzwolenczą i dalej popycha ją do ruchu społecznego, w który ta walka przerasta, stwierdzał: "W nowej sytuacji społecznej podstawową tendencją kultury artystycznej będzie dążenie do jednolitości. Mijają czasy pięknoduchów, ale też minęły czasy odrębnej poezji «proletariackiej». [...] Będzie szło ku zrównaniu. W dół, czy w górę - to już zależy od udziału i roli inteligencji w ruchu postępowym. Dzisiaj historia dała jej szansę".

M. Jastrun przeciwstawiał fałszywej poetyczności i niezrozumiałstwu poezji m. in. naśladowców Przybosa prawdę poezji związanej ze zjawiskami życia, historii i moralności. Wskazywał, iż poeta "musi wyrażać nie piękno pozorów, lecz piękno prawdy. Jak poeci epoki symbolicznej dojrzewali w samotności, tak poeta współczesny wyrośnie ze wspólnoty. Nie ma powodów sądzić, by ta forma człowieczeństwa nie miała być pełniejsza".

61

~~12 Otwarcie estrady poetyckiej~~
~~"Chochol" w lokalu kawiarni Rutkowskiego w Lublinie.~~

62

13 Zmarł w Krakowie Ludwik Kamyski (ur. ~~6 III~~ 1891), w ~~Dietrkowicach~~ historyk lite-

ratury. (Dane bio- bibliograficzne podaje Słownik współczesnych pisarzy polskich, t. 2 s. 82 - 83).

65

- 14 Pierwszy numer dziennika "Głos
Ludu" - ^{centralnego} organu Polskiej Partii Robotniczej. Pismo wydawane było w Lublinie pod redakcją R. Werfla.

66

- 16 Zebranie ogólne członków ZZLP w Lublinie w programie omówienie zadań jakie stają przed pisarzami w odrodzonej Polsce oraz wybór na kandydatów na posłów do KRN z ramienia ZZLP: S. Piętaka, J. Przybosia, J. Putramenta.

67

- 19 Wieczór poetycki Kazimierza Andrzeja Jaworskiego w Chełmie. W części drugiej wieczoru czytał własne utwory J. Bocheński.

68

- 22 Zebranie organizacyjne Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w Lublinie.

69

- 22 Dekret PKWN o utworzeniu Przedsiębiorstwa Państwowego "Polskie Radio" ("Dziennik Ustaw RP", nr 13 poz. 69).

7068

- 23 Dyskusja o prądach w sztuce przed wojną 1939 r., zorganizowana przez ZZLP w Kawiarni Plastyków w Lublinie. Z ramienia PKWN przemawiał zastępca kierownika Resortu Kultury i Sztuki J. K. Wende. W dyskusji wzięli udział m. in. M. Jastrun, Z. Kałużyński,

J. Przyboś, J. Putrament, J. Wasowski, A. Ważyk.

71

- 23 O t w a r c i e T e a t r u m. st. W a r s z a w y w sali kina "Syrena" na Pradze; ^{Na inaugurację wystawiono} ~~premiera~~ Majstra i czeladnika J. Korzeniewskiego w reż. J. Strachockiego i scenogr. S. Nowickiej. Teatr został zorganizowany przez J. Mrozińskiego.

Następnym przedstawieniem była Moralność pani Dulskiej G. Zapolskiej (9 XII) w reż. Z. Bończy-Tomaszewskiego, scenogr. S. Nowickiej i T. Dynowskiego.

72

- 25 O t w a r c i e T e a t r u N a r o d o w e g o w R z e s z o w i e pod kierunkiem B. Proskórnickiego. W 1944 teatr wystawił Zenstę A. Fredry i fragmenty Wesela S. Wyspiańskiego

73

- 26 Z e b r a n i e o r g a n i z a c y j n e Z w i ą z k u Zawodowego Dziennikarzy RP w Lublinie. W skład Zarządu Głównego weszli: J. Wasowski - prezes, A. Nowicki - wiceprezes, S. Nadzin - sekretarz.

74

- 26 A k a d e m i a M i c k i e w i c z o w s k a w T e a t r z e M i e j s k i m w L u b l i n i e zorganizowana przez Resort Kultury i Sztuki w 89 rocznicę śmierci poety. Po przemówieniu kierownika Resortu W. Rzymowskiego, ~~prof.~~ J. Kleiner wygłosił referat pt. Mickiewicz jako rewolucjonista i tradycjonalista. W części artystycznej ^{nej} artyści Teatru Wojska Polskiego deklamowali fragmenty utworów poety.

75

- 28 Z g i n ą ł w W i l n i e T e o d o r B u j n i c k i (ur. ~~13 XII~~ 1907 w ~~Wilnie~~), poeta, zamordowany przez nacjonalistów polskich. (Dane bio- bibliograficzne podaje Słownik

współczesnych pisarzy polskich, t. 1 s. 321 - 322).

~~Artykuły pośmiertne:~~ A. MIKULEKO: T. Bujnicki. "Rzeczposp.", nr 133. - A. NOWICKI: T. Bujnicki. "Głos Ludu", nr 29. - J. MINKIEWICZ: Pamięci J. Bujnickiego. Niewysłany list. "Odrodz." 1945 nr 10/12. - J. PUTRAMENT: Pamięci T. Bujnickiego. Dorek. "Odrodz." 1945 nr 10/12. - J. WYSZKOWSKA: Pamięci T. Bujnickiego. Ostatnie pożegnanie. "Odrodz." 1945 nr 10/12.

76

28 Konferencja w sprawie planowania życia kulturalno-oświatowego, zwołana w Lublinie przez przewodniczącego PKWN na wniosek Zarządu Spółdzielni Wydawniczej "Czytelnik". Konferencja, w której uczestniczyli przedstawiciele Resortów: ^{Informacji i} Propagandy, Oświaty, Kultury i Sztuki, delegaci partii politycznych i organizacji spółdzielczych, miała na celu przedyskutowanie i uzgodnienie "planów działania dla osiągnięcia planowej pracy i zlikwidowania często szkodliwego współzawodnictwa w dziedzinie życia kulturalno-oświatowego" (Pismo Spółdzielni Wydawniczej "Czytelnik" do Prezydium PKWN z dn. 24 XI 1944 r. Archiwum Akt Nowych).

77

- Powstanie Związku Artystyczno-Literackiego w Sandomierzu.

78

- Wydawnictwa ZZLP. Z zasiłku Resortu Kultury i Sztuki Związek Zawodowy Literatów Polskich w Lublinie wydał trzy dalsze (por. poz. 51⁴) tomiki wierszy z lat wojny: Godzina strzeżona M. Jastruna, Wojna i wiosna J. Putramenta oraz Serce granatu A. Ważyka. W druku znajdował się Wybór wierszy poetów lubelskich: J. Hartwig, A. Kamińskiej, Z. Mikulskiego, Z. Pio-

trowskiego, J. Pleśniarowicza, I. Sikiryckiego, S. Zakrzewskiej (wydany na początku 1945 r.), a w przygotowaniu tomiki poetyckie J. Huszczy, S. J. Leca, L. Pasternaka, S. Piętaka.

W recenzjach czterech wydanych zbiorów podkreślano, iż są to utwory o dużych walorach artystycznych, a równocześnie dokumenty społeczne najściślej związane z latami wojny. Według K. Czachowskiego, pomimo odmiennego tonu i charakteru poszczególnych zbiorów "Znajdują się w nich przecież pewne wspólne znamiona, tym bardziej zadziwiająca, że powstawały w różnych warunkach rzeczywistości społecznej, od przytłaczającej grozy cieniów getta warszawskiego, poprzez drogi tworzonego na Ziemiach Związku Radzieckiego Wojska Polskiego, aż po środowisko twardego bytu chłopskiego na wsi polskiej pod Rzeszowem. Wspólną cechą tych bliżej lub dalej z przedwojenną awangardą związanych poetów jest widoczny zwrot do klasycznej przejrzystości wyrazu, występujący nawet we własnej i odrębnej technice Przybosia. Jest to zapewne skutek przemian i doświadczeń wojennego okresu, widoczny zresztą u większości autorów, których utwory prozą lub wierszem czytujemy obecnie w "Odrodzeniu". Poniekąd przypisać to można założeniom poglądu na świat, wyraźnie opowiadającego się za realizmem".

ESHE: Pierwsze książki. "Rzeczposp.", nr 120. - K. CZACHOWSKI: Literatura na przełomie. "Twórcz." 1945 z. 1 s. 187 - 195. - B. DUDZIŃSKI: Pod znakiem Marsa. "Rob." 1945 nr 65. - S. PIĘTAK: Pierwsze książki poetyckie w wolnej Polsce. "Nowa Epoka" 1945 nr 2.

79

GRUDZIEŃ

1 Pierwszy numer Polskiej Kroniki Filmowej.

2 Odczyt Stefana Żółkiewskiego pt.

Tradycja i postęp w twórczości Żeromskiego, zorganizowany przez Związek Walki Młodych w sali Związków Zawodowych w Lublinie.

81

3 - 4 Święto Książki Polskiej zorganizowane na terenie Lublina z inicjatywy Kuratorium Lubelskiego Okręgu Szkolnego. W ramach Święta Wydział Oświaty i Kultury przy MRM urządził "Wystawę polskiej książki skonfiskowanej przez Niemców".

82

~~5 Wieczór autorski Józefa Nachta (Prutkowskiego) w Kawiarni Plastyków w Lublinie. Słowo wstępne wygłosił A. Ważyk.~~

80

5 Otwarcie Teatru "Fredreum" w Przemyślu.

83

10 Teatr Wyobraźni Polskiego Radia nadał utwór J. Tuwima Piotr Płaksin w reżyserii i radiofonizacji S. Lencza.

84

10 Wznowienie jawnej działalności przez Związek Artystów Scen Polskich. Do władz weszli: K. Borowski, Jan Kreczmar, J. Woszczerowicz, S. Jaracz.

85

14 Otwarcie teatrzyku lalkowego "Bi - Ba - Bo" w Lublinie pod kier. S. Zakrzewskiego. Teksty i reżyseria S. Zakrzewskiej, lalki M. Gross.

86

17 Zebranie organizacyjne Spółdzielni Wydawniczej "Książka" w Lublinie.

- 17 ^{nawiązujące nazwą i programem do przedwojennego wydawnictwa KPi} Wydawnictwo postawiło sobie za cel "rozpowszechnianie literatury marksistowskiej przez masowe, tanie, dostępne dla wszystkich wydania dzieł Marksa i innych autorów dzieł marksistowskich" ("Głos Ludu", nr 31). 87
- 17 Zebranie inauguracyjne Towarzystwa Naukowego KUL z udziałem przedstawicieli władz wojskowych i cywilnych oraz profesorów Uniwersytetu ^{im. M. Curie-Skłodowskiej} im. M. Curie-Skłodowskiej. Po przemówieniu powitalnym rektora KUL ks. dr A. Słomkowskiego, referat pt. Metody walki polsko-niemieckiej na ziemiach zachodnich w rozwoju historycznym wygłosił prof. A. Wojtkowski. 88
- ok. 20 Ukazał się numer 1 czasopisma ilustrowanego "Gontyna Literatura - teatr - malarstwo - muzyka", redagowanego i wydawanego w Lublinie przez bliżej nie określony "Zespół Młodych". Pismo wydane luksusowo tłoczone było w drukarni powiatowej Rady Narodowej w Zamościu. Numer 1 zawierał w ~~dziale twórczości oryginalnej~~ wiersze I. Sikiryckiego, H. Danieckiej, prozę C. Tatrowid i S. Puszczy, artykuły i recenzje dot. ^{yczące} teatru, malarstwa oraz utwór muzyczny. W przedmowie redakcja podkreślała chęć nawiązania do "mitów prasłowiańskich" i budowania na nich przyszłej wspólnoty narodów słowiańskich.
- Pismo zostało ostro skrytykowane w "Głosie Ludu" (Z. K. /Z. Kwiecińska/: Gontyna - ale czyja, nr 5) oraz w "Rzeczpospolitej" (amik: Ani dziś, ani jutro, nr 142). Dalsze numery nie ukazały się. 89
- 28 Zmarł w Krakowie Jan Pietrzycki (ur. ~~17~~ ~~XII~~ 1880 w ~~Tarnowie~~), poeta i krytyk literacki. (Dane

bio- bibliograficzne podaje Słownik współczesnych pisarzy polskich, t. 2 s. 663 - 664). 90

- 30 Zginął w wypadku samochodowym koło Garwolina Józef Stachowski (ur. ~~3-III~~¹⁹¹³), 1913 w Żabieńcu), poeta. (Dane bio- bibliograficzne podaje Słownik współczesnych pisarzy polskich, t. 3 s. 191 - 192).

~~Artykuł pośmiertny~~ R. MATUSZEWSKI: Tragiczna śmierć poety.

"Odrodz." 1945 nr 28.

894

- 31 Powołanie przez Krajową Radę Narodową Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej Polskiej. Prezesem Rady Ministrów został ^{E.} Osóbka-Morawski, wiceprezesami W. Gomułka i S. Janusz. W skład rządu weszli m. in. jako Minister Oświaty - S. Skrzyszewski, jako Minister Kultury i Sztuki - W. Rzymowski, jako Minister Informacji i Propagandy - S. Jędrychowski. 90

Odbudowa kultury na terenie wyzwolonej w 1944 r. części ziem polskich, obejmującej województwa lubelskie, białostockie, rzeszowskie, część warszawskiego oraz przyczółek sandomierski zaczęła postępować bardzo szybko mimo trudnych, niemal frontowych warunków życia. Na wyniszczonych przez lata okupacji i wojnę ziemiach stacjonowała wielomilionowa armia, 60% budżetu państwowego szło na prowadzoną wojnę z Niemcami; równocześnie ~~brakowało~~ baza materialno-techniczna wszelkich środków masowego przekazu: wydawnictw, prasy, radia przedstawiała się znikomą i nieliczną były też kadry pracowników kultury i oświaty.

W wyniku działalności Resortu Kultury i Sztuki PKWN, aktywności partii i organizacji społeczno-politycznych, związków zawodowych zdołano jednak osiągnąć poważne, w stosunku do możliwości, rezultaty.

P r a s a. Ogółem ukazywało się w 1944 r. 56 tytułów gazet i czasopism^X, wydawanych tak w tymczasowej stolicy Polski-Lublinie⁽²⁴⁾ jak i w miastach powiatowych i wojewódzkich: 10 dzienników, 13 tygodników, 6 dwutygodników, 2 miesięczniki, 25 czasopism ukazujących się nieregularnie. Obok czasopism urzędowych (5) były to organy partii i stronnictw politycznych zwłaszcza PPR (4), PPS (2), SL (1), organy politycznych organizacji młodzieżowych (3), prasa wojskowa, 15 regionalnych czasopism o charakterze informacyjno-propagandowym, a ponadto 4 pisma społeczno-literackie, kulturalne i satyryczne, 4 dla dzieci i młodzieży oraz 4 periodyki poświęcone fachowej problematyce rolniczej i zagadnieniom reformy rolnej. Czasopisma te były drukowane w małych drukarniach prowincjonalnych a czasem w wojskowych drukarniach polowych. Papier, którego poważny brak odczuwano, pochodził z zasobów poniemieckich.

T e a t r. Działalność rozpoczęło 5 teatrów zawodowych w Lublinie (~~8~~), Rzeszowie, Białymstoku, Warszawie (Praga) oraz o dużej tradycji teatr amatorski^{"Tredrum"} w Przemyślu. Obok Teatru Wojska Polskiego były to teatry finansowane przez samorządy terytorialne i ^{częściowo} subwencjo-

nowane przez Wydział Teatralny PKWN. Wystawiono ogółem ok. 12 sztuk. Równocześnie zostały uruchomione amatorskie teatry w Sandomierzu i Nisku oraz szkolny teatr w gimnazjum Zamojskiego w Lublinie.

R a d i o. W 1944 r. uruchomiono 1 stację nadawczą w Lublinie.

Mu z e a. Wydział Muzeów i Ochrony Zabytków PKWN podjął akcję lustracji majątków ; zabezpieczania zabytkowych przedmiotów znajdujących się w dworach oraz ochrony dzieł sztuki na terenie wyzwolonych województw. Zamek Lubelski został przekazany na muzeum i archiwum, postanowiono również utworzyć muzeum w Majdanku.

R u c h k u l t u r a l n o - o ś w i a t o w y. W miastach wojewódzkich i powiatowych zaczęto tworzyć pierwsze Domy Kultury; w Lublinie odbył się kurs dla kierowników świetlic. Rozpoczęły również działalność pierwsze Uniwersytety Powszechne organizowane przez związki zawodowe.

X J. MYŚLIŃSKI: Prasa polska okresu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego 23 VII - 31 XII 1944 r. "Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego" T. III : 1963 s. 285 - 297.